

УДК 811.111'373.2

DOI <https://doi.org/10.18524/2410–3373.2022.25.275378>

ПЕТКОВА Гергана

*кандидат філологічних наук, доцент
кафедри мови та спеціального
навчання Медичного університету
(м. Пловдив, Болгарія), бульв. Василя
Апрілова, 15А, Пловдив, Болгарія, 4000;
tel.: + 359 896023335; e-mail: Gergana.
Petkova@mu-plovdiv.bg; gi4e82ap@abv.
bg; ORCID ID: 0000–0001–7209–9765*

Gergana PETKOVA

*Senior Lecturer, PhD, Department of
Language and Specialized Training
(DESO), Medical University — Plovdiv
(Bulgaria), 15A Vasil Aprilov Boulevard,
Bulgaria, Plovdiv, 4000; Mobile: + 359
896023335; E-mail: Gergana.Petkova@
mu-plovdiv.bg; gi4e82ap@abv.bg; ORCID
ID: [https://orcid.org/0000–0001–7209–
9765](https://orcid.org/0000–0001–7209–9765)*

ІВАНОВА Ваня

кандидат філологічних наук, доцент кафедри навчання з математики, інформатики та інформаційних технологій Пловдивського університету «Паїсій Хилендарські» (м. Пловдив, Болгарія), 24, вул. Царя Асена, Пловдив, Болгарія, 4000; tel.: + 359 899 892 044; e-mail: vantod@uni-plovdiv.bg; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0043-8606>

Vanya IVANOVA

Assistant Professor, PhD, Department of Education in Mathematics, Informatics and Information Technology, University of Plovdiv “Paisii Hilendarski” (Bulgaria), 24 Tsar Asen Street, Bulgaria, Plovdiv, 4000; Mobile: + 359 899 892 044; E-mail: vantod@uni-plovdiv.bg; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0043-8606>

**ЛАТИНСКИ ЛИЧНИ
ИМЕНА В ЕЗИКА
И КУЛТУРАТА НА ДРЕВЕН
РИМ****LATIN PROPER NAMES
IN THE LANGUAGE
AND CULTURE OF ANCIENT
ROME****ABSTRACT**

Introduction. The fact that almost all contemporary European countries used to be a part of the Roman Empire in the ancient past follows the question at what extend the culture and the way of living have affected the peoples in the different Provinces. Traces are observed in many layers — even in the field of onomastics and the patterns of naming.

The **purpose** of the present paper is to establish the main principles of formation of Roman personal name system, its structure and development.

Background and motivations. Most of the Latin names became extremely popular throughout the centuries due to the fact that they became canonized by the Church. As names of saints and martyrs and because of Christianity gaining popularity as a religion of a lot of onyms, part of the Roman personal name system, enter other anthroponymicons. But being foreign their meaning in most of the cases remains unclear to the common people even today.

Methodology. The main methods used are onomastic data excerption and comparative analysis.

The expected **results** are related to describing the appearance and etymology of anthroponyms, Latin by origin, widely spread even today in contemporary European onomasticons.

Key words: Latin, praenomen, Roman gentile name, cognomen, agnomen

Въведение

В периода от основаването на града до Средновековието се наблюдават различни практики при именуването на гражданите в Древен Рим. Като класическа се възприема тази от тях, използвана от римския елит по време на Републиката и началните години на Империята. Това се дължи на факта, че най-голям брой писмени паметници, съдържащи информацията относно именната система, могат да бъдат отнесени към този период (RNC).

Мъжките имена при римляните съдържат минимум два компонента — лично име (*praenomen*) и родово име (*nomen*) (Джонсън 1903, 1932; Фьодорова 1982: 85)/ *nomen gentile* (Джонсън 1903, 1932; Фелекан 2010: 65; RNC)/ *nomen gentilicium* (Джонсън 1903, 1932; RNC). Възможно е гражданинът да притежава и прякор, който да е родов (*cognomen*) или личен (*agnomen*) (Фьодорова 1982: 85; Фелекан 2010: 65; IM; RNC). Знатните римляни често добавят и информация за това чий син са (например, *M. Porcilius Regulus, filius M. Procilii Nocetae* (Марк Порцилий Регул, син на Марк Порцилий Ноцета)) (Фелекан 2010: 70; NR).

Това представлява тричленната именна система (наречена *tria nomina* или „трите имена“) в Древен Рим. Първоначално тя е била валидна само за патрициевите родове. Предполага се, че системата функционира от 5 в. пр. н. е., но официално се среща в документи от 2 в. пр. н. е. и се запазва в този вид до управлението на Сула (*Sulla*), т. е. до края на Републиката (Фелекан 2010: 66; RNC). Тя е уникалана, среща се само при племената, обитаващи Италийския полуостров, и коренно се различава от практиките на именуване при народите от другите части на Европа и дори на Средиземноморието, при които е типична употребата на комбинация от монотематично и дитематично лично име (RNC).

1. Римски преномен:

Преноменът (*praenomen* < *prae* — „преди, пред“ + *nomen* — „име“) (лично име) се дава при раждането, а родовото име се унаследява (Фелекан 2010: 65), но понеже съществува традиция първородният син да наследи както личното, така и родовото име на своя баща, когноменът служи да индивидуализира отделните членове на дадена фамилия (Фелекан 2010: 70–71). Дори през 230 г. пр. н. е. тази традиция се узаконява с постановление на сената, т. е. преноменът на бащата задължително се предава на най-големия син (Фьодорова 1982: 86).

Според *Варон* (*Varro*) съществува списък, включващ 18 лични имена, от които може да се избира (Фелекан 2010: 65). Всъщност имена, засвидетелствани в античните текстове като римски преномени, са доста повече.

Когато етимологията на името е ясна за всички носители на езика, преноменът е даван според обстоятелствата, съпътстващи раждането на детето. Така името *Луций* (*Lucius*) е с изконното значение „роден през деня“, а *Маний* (*Manius*) „роден сутринта“, *Квинт* (*Quintus*), *Секст* (*Sextus*), *Децим* (*Decimus*), *Постум* (*Postumus*) показват поредността на раждане; *Сервий* (*Servius*) е изведен от глагола *servo*, 1 — „пазя, съхранявам; наблюдавам“, а *Гай* (*Caius/Gaius*) от *gaudeo*, 2 — „хваля, възхвалявам“. Други са образувани от теоними като *Марк* (*Marcus*) и *Мамерк* (*Mamercus*) от *Марс* (*Mars*), *Тиберий* (*Tiberius*) от името на бога на река *Тибър* (*Tiberis*) (Джонсън 1903, 1932).

С течение на времето много от имената излизат от употреба, а още през класическия период от развитието на латинския език изконното им значение бива забравено (Джонсън 1903, 1932; Фьодорова 1982: 85).

По-особени случаи представляват съществуващите практики при именуване на хора, които нямат правото да бъдат пълноправни римски граждани, т. е. жените и робите.

В Древен Рим в следрепубликанския и императорския период жените нямат правото да притежават преномен, защото нямат статут на римски граждани. Вместо собствени имена при обръщение към римлянките са използвани формите за женски род на родовите им имена (Фьодорова 1982: 91; Фелекан 2010: 69–70) или от родовото име на бащата се образува ново име с помощта на суфикса *-illa* или *-ina* (Фелекан 2010: 69–70). Така в даден род всички жени имат едно и също име, а различаването на отделните му представителки се осъществява посредством числителни имена, давани според реда на раждане, например: *Claudia Maior* (= най-голяма), *Claudia Secunda* (= втора), *Claudia Tertia* (= трета) и така до най-малката — *Claudia Minor* (Фьодорова 1982: 91). След като жената се омъжи, тя обикновено получава името на съпруга си (Джонсън 1903, 1932; Фелекан 2010: 69–70). Срещат се и случаи, когато римлянката носи и родовото име на майка си, поставяйки го след това на баща си (Джонсън 1903, 1932).

Макар и единични, съществуват и случаи, засвидетелствани в писмени паметници, в които се срещат женски форми на римски прено-

мени (*Publia, Lucia*) (Смит 1875: 801; Фелекан 2010: 69–70). Това се случва в един по-късен период. Получават го, след като се омъжат. Обикновено ролята на преномен на съпругата се изпълнява от формата за женски род на преномена на мъжа ѝ (Смит 1875: 801).

Чак по време на Империята тричленната именна система започва да е валидна и за жените в Древен Рим (Джонсън 1903, 1932).

Робите в Древен Рим също нямат право на собствено име. Те имат едно-единствено име, което е с гръко-ориенталски произход или по друг начин показва етническата принадлежност на притежателя му (напр. *Dacus* — „дакиец“, *Corinthus* — „коринтянин“ и дори *Peregrinus* — „чуждоземец“) (Фьодорова 1982: 92; Фелекан 2010: 72).

Вместо с лично име робите са назовавани дори и с помощта на числителни *Primus* — „първи“, *Secundus* — „втори“, *Tertius* — „трети“ и т. н. В качеството си на робски имена се изпозват и следните: *Ingenus/Ingenius* („свободнороден“), *Vitalio/ Vitalis* („живеец“) и дори *Felix* („щастлив“) и *Faustus* („късметлия; щастлив“) (Фьодорова 1982: 92).

От правна гледна точка робите се явяват деца на своя господар и това е причината за появата на архаичните робски имена, образувани от преномена на *pater familiae* (букв. „бащата, главата на семейството“) и лексемата *puer* — „момче; син“ (например, *Gaipor* (< *Gaius* + *puer*), *Lucipor* (< *Lucius* + *puer*), *Marcipor* (< *Marcus* + *puer*), *Naepor* (*Gnaeus* = *Naeos* + *puer*), *Olipor* (< *Olos* (архаична форма на *Aulus*) + *puer*), *Publipor* (< *Publius* + *puer*), *Quintipor* (< *Quintus* + *puer*), но като цяло имената на робите не се подчиняват на твърди правила. Затова в документите за покупка на роб задължително присъства фразата „*sive is quo alio nomine est*“ („или по какъвто друг начин е наричан“). Продаденият роб запазва родовото име и когномена на предишния си господар, към които се добавя суфикса **-an** (например, *Philargyrus libraries Catullianus/Филаргир, писар у Катул*) (Джонсън 1903, 1932; Фьодорова 1982: 92).

2. Римско родово име:

Около 753 г. пр. н. е. римските родове са приблизително триста. Всеки десет рода се обединяват в една курия, а всеки десет курии — в едно племе. Сто латински рода образуват племето рамни, от сабините е съставено племето тиции, а от родовете, съставени от съседи на предходните две племена, включително и етруските, е образувано племето на луцерите.

По свидетелство на Цицерон за член на даден род се смята този, който носи съответното родово име, роден е от свободни родители, чиито предци никога не са били роби и не са лишавани от граждански права. Потомството се проследява само по мъжка линия. Родовите имена обикновено са изведени от тези на основателите му.

Правото да се носи родовото име се определя от същността на родовата организация. Предполага се, че древните имена на римските родове вероятно произлизат от названия на животни и неодушевени предмети. С началото на традицията да се проследява произходът на рода само по мъжка линия, родовите имена започват да отстъпват място на личните. В резултат на тази промяна някои родови имена започват да се употребяват като лични, а други изчезват (Суперанска 1973: 24).

Поради поява на териториални претенции даден род може да се раздели. Възможно е отделената част да придобие ново име (напр. *Марциалите* и *Клавдиите* са две семейства, произлезли от рода на *Клавдиите*) (ibidem: 24–25).

Родовите имена през класическия период от развоя на латинския език завършват на *-ius* (*Caecilius*) (Джонсън 1903, 1932; Смит 1875: 801; Фьодорова 1982: 87; Фелекан 2010а: 65), суфикс, използван за образуване на прилагателни имена. Всъщност голяма част от родовите имена представляват прилагателно име, изведено от лично име (*Marcus* < *Marcus*, *Octavius* < *Octavus*) или от прякор. Този формант се използва и при деривацията на родово име в случаите, когато римският гражданин е осиновен от представител на друг род, т. е. носи новото си родово име, но към него е прибавен *-ius* (Фелекан 2010: 65).

Този суфикс е използван само от патрициите. Вариантите му, използвани от не така знатни римляни при образуването на родовите имена, са *-eius*, *-aius*, *-aeus* и *-eus* (Джонсън 1903, 1932; Смит 1875: 801).

Родовите имена, завършващи на *-ilius* и *-elius*, постепенно се асимилират от диминутивните суфикси *-illus* и *-ellus* (напр. *Opillus* вм. *Opilius*, *Hostillus* вм. *Hostilius*, *Quintillus* вм. *Quintilius*, *Ofellus* вм. *Ofelius*) (Смит 1875: 801).

По време на Републиката със същата функция като *-ius* се използват и формантите *-is* (*Caecilis*) и *-i* (*Caecili*) (Фьодорова 1982: 87; IM).

За родови имена, които нямат римски произход, се използват следните суфикси: 1) за имена от сабински произход *-enus* (*Alfenus*,

Verenus); 2) за имена от умбрийски произход *-as* (*Maenas*), *-anas* (*Mafeanas*), *-enas* (*Asprenas*, *Maecenas*), *-inas* (*Carrinas*, *Fulginas*); 3) за имена от етруски произход *-arna* (*Mastarna*), *-erna* (*Calesterna*, *Perperna*), *-enna* (*Sisenna*, *Tapsenna*), *-ina* (*Caecina*, *Prastina*), *-inna* (*Spurinna*) (*ibi dem*); 4) за имена от галски произход *-acus* (*Avidiacus*) (*Джонсън* 1903, 1932).

Подобно на преномените, най-известните родови имена са съкращавани в надписите по следния начин: *Aelius* (*AEL*), *Antonius* (*ANT*, *ANTON*), *Aurelius* (*AVR*), *Claudius* (*CL*, *CLAVD*), *Flavius* (*FL*, *FLA*), *Iulius* (*I*, *IVL*), *Pompeius* (*POMP*), *Valerius* (*VAL*), *Ulpus* (*VLP*) (*ibidem*).

Голяма част от родовите имена са много древни и с течение на времето тяхното значение е забравено (*ibidem*).

През I в. пр. н. е. в Рим се появяват предпоставки за смяна на формата на държавно управление (от Република към еднолична власт). Тогава представителите на елитните семейства, които имат амбиции да застанат начело на империята, започват да търсят своите корени сред легендарните царе и герои. Например, *Юлий Цезар* (*Iulius Caesar*) свързва името на своя род, *Юлиевия* (*gens Iulia*), с името на легендарния основател на Рим, *Юл* (*Iulus*) (*Фьодорова* 1982: 87–88).

3. Римски когномен и агномен:

Третият основен елемент от името на римския гражданин, *когноменът* (*cognomen* (букв. „съиме) < *co-*/*con-* (< *cum*) — „с, заедно с” + (*g*)*nomēn* — „име”), възниква като индивидуален прякор, който обаче с течение на времето започва да се унаследява и скоро се превръща в родов прякор (*ibidem*: 88), т. е. постепенно започва да се използва за членовете на отделните семейства в рамките на един род (*Джонсън* 1903, 1932). И тъй като възниква сравнително късно, значението на почти всички когномени може да се проследи и изведе. Когноменът не е задължителен елемент. В някои плебейски родове (напр. в *Мариевия* (*gens Maria*), *Антониевия* (*gens Antonia*), *Октавиевия* (*gens Octavia*), *Серториевия* (*gens Sertoria*)) отсъства (защото при тях не се наблюдава разделяне на фамилии). В когномените често се съдържа и екстралингвистична информация за произхода на даден род (напр. *Фуфиевият род* (*gens Fufia*) се преселва в Рим от кампанския град *Cales* и затова неговите представители носят когномена *Calenus*) или за паметно събитие, свързано по някакъв начин с представителите му (в плебейския *Муциев род* (*gens Mutia*) се появява когномена *Сцевола*

(*Scaevola*, букв. „леворък“), заради известната героична постъпка на *Гай Муций (Gaius Mutius)*, който изгаря дясната си ръка при срещата си с вражеския цар *Порсена (Porsenna)* (Фьодорова 1982: 88).

Когномени възникват и на базата на асоциация с физически белези (*Celsus* (букв. „висок“), *Crassus* (букв. „дебел“), *Macer* (букв. „мършав“), *Nasica* (букв. „остронос“), *Paullus* (букв. „мъничък“), *Rufus* (букв. „риж“), *Strabo* (букв. „късокрак“)), отличителни черти на характера (*Severus* (букв. „жесток“), *Probus* (букв. „честен“)) (Смит 1875: 801; Фьодорова 1982: 88) или показват произхода на този, който носи прякора, *Gallus* (букв. „гал, представител на племето на галите“), *Sabinus* (букв. „сабинянин, представител на племето на сабините“) (Джонсън 1903, 1932).

След като и когномени започват да се онаследяват подобно на преномените и родовите имена, се появява и четвърти елемент — агномен (*adnomen/ agnomen* < *ad/ ag* — „към, до, при“ + *nomen* — „име“) (Фьодорова 1982: 88), наричан понякога *cognomen ex virtute* (букв. „прякор поради почит“) (Джонсън 1903, 1932), а в по-древни времена *cognomen secundum* (букв. втори когномен) (Смит 1875: 801), изпълняващ ролята на втори когномен, т. е. имащ отличителна функция. Агноменът обикновено се дава на носителя му като знак на уважение и почит за извършена от него героична постъпка (например, *Луций Емилий Паул (Lucius Aemilius Paullus)* получава агномена *Македонски (Macedonicus)* за победата му над македонския цар *Персей (Perseus)* през 168 г. пр. н. е.) (Фьодорова 1982: 88). Обикновено се връчва на римския гражданин чрез декрет на Сената и се добавя към името с „*qui et*“ (Подолска 1988: 16).

Засвидетелствани са и случаи на агномен, образуван от майчиното родово име. Суфиксът *-ia* от родовото име се заменя с *-ianus* или *-inus*. Напр. *Марк Порций Катон (M. Porcius Cato)* има двама сина *Лициний (Licinius)* и *Салоний (Salonius)* — един от първата си жена, *Лициния (Licinia)*, и един от втората си жена, *Салония (Salonia)* (NR).

Макар и рядко жените също могат да имат когномен. Знатните римлянки притежават правото да носят освен родовото си име и когномена на своя баща (напр. съпругата на император *Сула (Sulla)* и дъщеря на *Луций Цецилий Метел Далматик (Lucius Caecilius Metellus Dalmaticus)* се именува *Цецилия Метела (Caecilia Metella)*; съпругата на император *Август (Augustus)* и дъщеря на *Марк Ливий Друз Клавди-*

ан (*Marcus Livius Drusus Claudianus*) се именува *Ливия Друзила* (*Livia Drusilla*) (Фьодорова 1982: 91).

Когноменът може да бъде образуван също така от родовото име на съпруга (например, *Юния Клаудила* (*Iunia Claudilla*), *Ения Невиа* (*Ennia Naevia*), *Ливия Оцелина* (*Livia Ocellina*)), от когномена му (например, *Цецилия Метела* (*Caecilia Metella*)) или дори въз основа на някакви отличителни белези (например, *Руфа* (*Rufa* букв. „рижа, червенокоса”)) (Смит 1875: 801).

В случай че бъде осиновена, римлянката също може да получи прякор (Фелекан 2010а: 70).

Робите и чужденците също могат да се слобият с когномен след осъществена промяна в социалния им статус. Когато даден роб бива освободен, той обикновено получава преномена и родовото име на своя вече бивш господар. Към тях се прибавя името, с което са се обръщали към него, докато е бил роб, което изпълнява ролята на когномен (Джонсън 1903, 1932; Смит 1875: 801; Фелекан 2010а: 72; Фьодорова 1982: 93) (например, бившият роб на *Марк Маней Прим* (*Marcus Maneus Primus*), наричан *Апела* (*Apella*), след като е освободен, получава името *Марк Маней Апела* (*Maecus Maneus Apella*); робинята *Баса* (*Bassa*), освободена от *Луций Гостилий Памфил* (*Lucius Gostilius Pamphilus*), получава името *Гостилия Баса* (*Gostilia Bassa*) (Фьодорова 1982: 93).

Роб, притежаван от жена, при освобождаването си приема името на нейния баща (Джонсън 1903, 1932; VR). Може да приеме неговия преномен или родовото му име. Например, когато *Антония* (*Antonia*), дъщерята на *Марк Антоний* (*Marcus Antonius*), освобождава роб на име *Палас* (*Pallas*), той получава името *Марк Антоний Палас* (*Marcus Antonius Pallas*) (VR).

Освободените обществени роби получават името *Publicius* (< *publicus*, 3 — „обществен”) или наименованието на града, чиято собственост са били, вместо родово име (например, *Aulus Publicius Germanus*, *Lucius Saepinius Oriens et Lucius Saepinius Orestus*/ *Авъл Публиций Герман*, *Луций Сепиний Ориенс* и *Луций Сепиний Орест*, освободени обществени роби от гр. *Сепина* (*Saepina*) в дн. Италия) (Фьодорова 1982: 94). Възможно е да им бъде дадено името на магистрата, подготвил документите по промяната на социалния им статус, а от наименованието на града се образува когномен (например, *Romanus*, *Romanensis*) (Смит 1875: 801).

Лекарите в качеството си на служители на бог *Ескулан* (*Aesculapius*) (гр. *Асклений* (*Asclepiadus*)) обикновено носят неговото име (Фьодорова 1982: 94).

При получаването на статут на римски гражданин чужденецът приема преномена и родовото име на императора, който в момента е на власт (Смит 1875: 801; Фьодорова 1982: 95), или на човека, на когото дължи придобиването на гражданството си (Джонсън 1903, 1932; Смит 1875: 801), а своето предишно име използва като когномен. Жителите на колонии, основани от римляните, получават имената на основателя на колонията вместо това на императора (Фьодорова 1982: 95). На това се дължи голямата фреквентност на името *Юлий* (*Iulius*) в Галия, *Помпей* (*Pompeius*) в Испания и *Корнелий* (*Cornelius*) в Сицилия (Джонсън 1903, 1932).

Агномени най-често притежават представителите на най-древните и знатни римски родове, където когноменът до такава степен се е свързал с родовото име, че са възприемани като едно цяло. Например, един от членовете на патрициевия *Корнелиев род* (*gens Cornelia*) получава прякора *Сципион* (*Scipio*, букв. „жезъл; пръчка“), защото неотлъчно придружава и помага на слепия си баща. Когноменът започва да се онаследява и в рода се появява нуждата от употребата на агномени. Така през 3 в. пр. н. е. *Гней Корнелий Сципион* (*Gnaeus Cornelius Scipio*) получава агномена *Азина* (*Asina*, букв. „магарица“), защото заради загубен залог води на Форума магарица, окичена със злато. Този агномен дори бива пренесен и върху името на сина му — *Публий Корнелий Сципион Азина* (*Publius Cornelius Scipio Asina*) (Фьодорова 1982: 89).

Подобни случаи се срещат и при не толкова знатни римляни. Например в плебейския *Цецилиев род* (*gens Caecilia*) се употребява древният когномен *Метел* (*Metellus*), чието значение е отдавна забравено, и с родовото име представлява една неразчленима цялост. Логично, почти всички римляни от този род притежават агномен (*ibidem*).

Понякога е наложителна употребата и на трети когномен. Друг представител на *Корнелиевия род* (*gens Cornelia*), където родовото име вече се употребява винаги придружавано от когномена *Сципион* (*Scipio*), получава втори когномен, *Назика* (*Nasica*, букв. „остронос“), който се използва и от неговите потомци. Поради тази причина нуждата от трети когномен става наложителна (например, *Публий Корне-*

лий *Сципион Назика Серпион (Publius Cornelius Scipio Nasica Serapio)*, консул през 138 г., пр. н. е.) (Джонсън 1903, 1932; Фьодорова 1982: 89).

Някои лица притежават и по две родови имена. Това се получава, когато римски гражданин е осиновен от представител на друг род. След осиновяването той използва като родово името на рода на своя осиновител, а старото след прибавянето на суфикс *-anus* изпълнява ролята на втори когномен (например, *Гай Октавий (Gaius Octavius)*, по-известен като император *Август (Augustus)*, получава името *Гай Юлий Цезар Октавиан (Gaius Iulius Caesar Octavianus)*, след като е осиновен от *Гай Юлий Цезар (Gaius Iulius Caesar)*) (Джонсън 1903, 1932; Смит 1875: 801; Фьодорова 1982: 89).

Невинаги осиновеният желае да показва връзката си с рода, от който по начало произхожда. Например, вече като възрастен, император *Август (Augustus)* не използва когномена *Октавиан (Octavianus)*, защото *Октавиевият род (gens Octavia)* не е така уважаван както *Юлиевия (gens Iulia)* (RNC).

Понякога когноменът на родния баща се добавя като втори когномен, без да претърпява допълнителна деривация (например, *Квинт Сервиллий Цепион Брут (Q. Servilius Caepio Brutus)*). Това се отнася за случаите, когато прякорът е много известен и е притежание на уважаван гражданин (Смит 1875: 801).

Ако са осиновени двама братя, осиновителят има правото да им определи преномен по негов избор, а не е задължен да им предаде своя собствен. Това се прави с цел да се дадат различни имена на двамата братя и да могат да бъдат отличавани един от друг. Например, когато *Август (Augustus)* осиновява двамата синове на *Агрпна (Agrippa)*, той дава на единия преномена *Гай (Caius/ Gaius)*, а на другия *Луций (Lucius)* (ibidem: 801).

Не е разрешено използването на чуждо родово име или когномен. Който бъде уличен в подобно деяние, бива съден за измама (ibidem: 801).

Промяната на името също не е разрешена (ibidem: 803).

Пример за пълното име на римски гражданин според тричленната именна система е *Marcus Aurelius Lucii f. Quinti n. tribu Galeria Antonius Felix, domo Caesar Augusta*, където *Marcus* е преномен, *Aurelius* е родово име, т. е. принадлежи към *gens Aurelia, Lucii f(i)lius* (син на *Луций*), *Quinti n(epos)* (внук на *Квинт*), *tribu Galeria* (триба от Галерия (област в

дн. Испания), *Antonius* е когномен, използван за именуване на семейство в рамките на рода, *Felix* е агномен, *domo Caesaraugusta* (дн. Сарагоса, Испания) оказва местожителството на римския гражданин.

Към римския гражданин човек може да се обърне с неговия преномен и родово име, само с родово име, само с когномен, родово име и когномен с преномен и когномен. Използваната комбинация зависи от начините на именуване на другите римски граждани, притежаващи същото пълно име. По време на Републиката родовото име е било отличителната черта на римлянина, а по време на Империята тази роля е изпълнявана от когномена.

Тенденцията да се изпуска един или повече елементи от името предизвиква много затруднения за съвременните изследователи, защото чести са случаите, когато имената на отделните хора се различават едно от друго по само един елемент (RNC).

Интересна особеност е, че в Древен Рим името на човек не е константна величина, а се изменя при промяна в социалния статус на притежателя му. Пример за това е „еволюцията“ при името на император *Август (Augustus)*. Той е роден през 63 г. пр. н. е. като С. ОСТАВИВС. С. F. (*Gaius Octavius Gaii filius*, *Гай* от *Октавиевия род*, син на *Гай*). През 44 г. пр. н. е. *Юлий Цезар (Iulius Caesar)* умира и в завещанието му пише, че по своя воля осиновява *Гай Октавий (Gaius Octavius)*, чието име се променя на С. IVLIVS.С. F.CAESAR. ОСТАВИАНВС (*Gaius Iulius Gaii filius Caesar Octavianus*, *Гай Цезар* от *Юлиевия род*, син на *Гай*, произхождащ от *Октавиевия род*). През 42 г. пр. н. е. *Юлий Цезар (Iulius Caesar)* е обожествен, което предизвиква отново промяна в името на неговия осиновен син, и то става С. IVLIVS.DIVI. F.CAESAR. ОСТАВИАНВС (*Gaius Iulius Divi filius Caesar Octavianus*, *Гай Цезар* от *Юлиевия род*, син на *Божествения*, произхождащ от *Октавиевия род*). 31 г. пр. н. е. е годината, когато армията го възкачва на императорския престол, а името му отново се променя на IMP. С.IVLIVS. DIVI.F. CAESAR. ОСТАВИАНВС (*Imperator Gaius Iulius Divi filius Caesar Octavianus*, император *Гай Цезар* от *Юлиевия род*, син на *Божествения*, произхождащ от *Октавиевия род*). Последният вариант е от 27 г. пр. н. е., когато Сенатът му дава титлата *Август (Augustus)* и то придобива следния вид IMP. CAESAR.DIVI. F.AVGVSTVS (*Imperator Caesar Divi filius Augustus*, император *Цезар Август*, син на *Божествения*), което става и официалната му императорска титла (*ibidem*).

По време на късния императорски период и по-точно през 3. — 5. в. от н. е. латинската антропонимна система претърпява радикални промени. Фамилното име, което понякога е двойно или се състои дори от повече от два отделни антропонима, става основно използвано в процеса на комуникация. Доразвива се ролята на прякорите. От тричленна именната система става многочленна, но в действителност се употребяват само едно или две от тези имена, които се характеризират със своята индивидуалност и не се онаследяват (Фелекан 2010а: 73; Фьодорова 1982: 95). Предпоставка за това може да се търси в традицията първият син да наследява пълното име на своя баща и необходимостта от появата и добавянето на нови елементи към името, изпълняващи отличителна функция. Пълното име на римския гражданин се е използвало много рядко — само в официални писмени документи. В съчиненията на римските историци е отбелязано, че при обръщение към даден римлянин се използва или само родовото му име, или само неговият когномен (Фьодорова 1982: 96).

Първият, който прокара идеята за съкращаването на официалното име, е император *Август* (*Augustus*). След осиновяването му от *Гай Юлий Цезар* (*Gaius Iulius Caesar*) името на бъдещия император е *Гай Юлий Цезар Октавиан* (*Gaius Iulius Caesar Octavianus*). От надпис от 40 г. пр. н. е. става ясно, че той именува себе си просто като *Император Цезар* (*Imperator Caesar*). Така той практически изключва родовите си имена, а на думата „*император*” придава ново значение като на лично име. Причината за това негово действие вероятно се корени във факта, че престижът на неговото първоначално родово име в никакъв случай не може да се сравнява с този на патрицианския род, към който се присъединява. През 27 г. пр. н. е. неговото официално име чрез постановление на сената става император *Август* (*Augustus*) (ibidem).

Дъщерята на император *Август* (*Augustus*), *Юлия* (*Iulia*), е омъжена за *Марк Випсаний Агрпа* (*Marcus Vipsanius Agrippa*), велик пълководец и личен приятел на императора. Но неговият род също не бил сред знатните и в надписите зетят на *Август* (*Augustus*) е изписван само като *Марк Агрпа* (*Marcus Agrippa*). Нещо повече, името *Випсаний* (*Vipsanius*) не е предадено на нито едно от петте на *Марк Агрпа* (*Marcus Agrippa*) и *Юлия* (*Iulia*). Голямата дъщеря вместо да бъде наречена *Випсания Майора/Старша* (*Vipsania Maiora*), както повеля-

ва древната традиция, а е именувана по родовото име на майка си, *Юлия (Julia)*, а по-малката — по когномена на баща си — *Агрипина (Agrippina)*. Името *Випсаний (Vipsanius)* е използвано само за дъщерята на *Агрипа (Agrippa)* от предходния му брак (Фьодорова 1982: 96).

Император *Август (Augustus)* няма наследници от мъжки пол и поради тази причина осиновява синовете на дъщеря си *Юлия (Julia)* от *Агрипа (Agrippa)*. Според традицията те са длъжни да запазят бащиното си родово име под формата на когномен с добавен суфикс, т. е. *Випсаниан (Vipsanianus)*. Но от надписите става ясно, че техните имена са *Га̀й Цезар (Gaius Caesar)* и *Лу̀ций Цезар (Lucius Caesar)*. След тяхната ранна смърт Август осиновява сина на съпругата си *Ливия Друзила (Livia Drusilla)* от предходния ѝ брак и третия син на *Юлия (Julia)* и *Агрипа (Agrippa)* (Фьодорова 1982: 96).

Първият съпруг на *Ливия Друзила (Livia Drusilla)* е *Тиберий Клавдий Нерон (Tiberius Claudius Nero)*, от когото има двама сина. По-големият получава трите имена на родния си баща, а по-малкият първо е наречен *Децим (Decimus)*, а след това *Нерон (Nero)* (Фьодорова 1982: 96–97), т. е. първоначалното му име е *Децим Клавдий Нерон (Decimus Claudius Nero)*, което се трансформира в *Нерон Клавдий Друз (Nero Claudius Drusus)* (ibidem: 97).

Пълното име на третия син на *Юлия (Julia)* и *Агрипа (Agrippa)*, който е роден след смъртта на баща си, трябва да бъде *Марк Випсаний Агрипа Постум (Marcus Vipsanius Agrippa Postum)*, но се срещат само следните два варианта — *Агрипа (Agrippa)* и *Марк Агрипа (Marcus Agrippa)* (у *Светоний (Suetonius)*) и *Агрипа Постум (Agrippa Postum)* (у *Тацит (Tacitus)*) (ibidem).

След осиновяването им техните официални имена са *Тиберий Юлий Цезар (Tiberius Iulius Caesar)* и *Агрипа Юлий Цезар (Agrippa Iulius Caesar)*. Видно е, че те приемат родовото име *Юлий (Iulius)* без всякаква трансформация, а когноменът *Агрипа (Agrippa)* изпълнява ролята на преномен (ibidem: 97).

По същото време отново по идея на *Август (Augustus)*, *Тиберий (Tiberius)* осиновява племенника си, сина на по-малкия си брат, *Нерон Клавдий Друз (Nero Claudius Drusus)*, който бива преименуван на *Германик Юлий Цезар (Germanicus Iulius Caesar)* (по-известен като *Германик (Germanicus)*), където преноменът *Германик (Germanicus)* е изведен от когномен. Родният син на *Тиберий (Tiberius)* пък е преименуван на

Друз Юлий Цезар (Drusus Iulius Caesar) (по-известен като *Друз Младш (Drusus Minor)*), чийто преномен, *Друз (Drusus)*, е образуван от когномена на дядо му *Нерон Клавдий Друз (Nero Claudius Drusus)* (ibidem).

От изложените по-горе примери може да се стигне до извода, че са налице две тенденции: преход на когномен в преномен (*Нерон (Nero)*, *Друз (Drusus)*, *Агрипа (Agrippa)*) и промяна при употребата на родово име и когномен при осиновяване така, че да се съхрани първоначалното родово име (*Юлий (Iulius)*, *Октавиан (Octavianus)*, *Випсаниан (Vipsanianus)*, *Клавдиан (Claudianus)*) (ibidem).

Очевидно *Август (Augustus)* не иска да подчертава родството си с *Випсаниевия (gens Vipsania)* и връзката си с *Октавиевия род (gens Octavia)* и поради тази причина при първите две адоптации родови имена изцяло липсват. По време на вторите две адоптации явно е вече е бил укрепил властта си и отново въвежда родовите имена, използвайки антропонима/ патронима *Юлий (Iulius)*, но без когномените *Клавдиан (Claudianus)* и *Випсаниан (Vipsanianus)*, защото името *Випсаниан (Vipsanianus)* не може да стои редом с това на знаменитите и древни *Клавдии (Claudii)* (ibidem).

Император *Август (Augustus)* въвежда и дава свобода за произволното изменение на имената и неспазване на правилата, отнасящи се до тричленната система в Древен Рим (ibidem: 98).

С убийството на *Калигула (Caligulla)* свършва управлението на династията на *Юлиите (gens Iulia)*. На престола се възкачват представителите на *Клавдиевия род (gens Claudia)*. За разлика от първите те запазват родовото си име при изписването в надписите. Първият император от новата династия е *Тиберий Клавдий Друз Германик (Tiberius Claudius Drusus Germanicus)*, внук на *Ливия Друзила (Livia Drusilla)*, жената на император *Август (Augustus)*, и по-малък син на *Друз Старш (Drusus Maior)*. След възкачването си на престола той приема името *Тиберий Клавдий Август Германик (Tiberius Claudius Augustus Germanicus)*, по-известен като император *Клавдий (Claudius)* (ibidem).

Жените от *Юлиевия род (gens Iulia)* се именуваха по различен начин от представителките на *Клавдиевия род (gens Claudia)*. Всички представителки от първия род използвали родовото си име, но името *Юлия (Iulia)* носят на практика само дъщерята и внучката на император *Август (Augustus)*. При трите дъщери на *Германик (Germanicus)* също се използва името *Юлия (Iulia)*, но към него е добавен когно-

мен, с който те са различавани една от друга и който е използван при обръщение към тях — *Юлия Агрипина (Julia Agrippina)* (по когномена на майка си *Агрипина Старата (Agrippina Maior)*), *Юлия Друзила (Julia Drusilla)* (по когномена на прабаба си *Ливия Друзила (Livia Drusilla)*) и *Юлия Ливила (Julia Livilla)* (по родовото име на прабаба си *Ливия Друзила (Livia Drusilla)*), т. е. *Агрипина (Agrippina)*, *Друзила (Drusilla)* и *Ливила (Livilla)* (ibidem: 98).

При представителките на *Клавдиевия род (gens Claudia)* със същата цел се използва не когноменът, а родовото име. Дъщерите на император *Клавдий (Claudius)* се казват *Клавдия (Claudia)*, *Антониа (Antonia)* (по името на баба ѝ *Антония Младата (Antonia Maiora)*) и *Октавия (Octavia)* (по името на прадядо ѝ *Август (Augustus)*). Така официалното име на *Октавия (Octavia)*, съпругата на император *Непон (Nero)*, е *Клавдия Октавия (Claudia Octavia)*. Това е първият засвидетелстван случай на римлянка с две родови имена (ibidem: 99).

Ливия Друзила (Livia Drusilla), съпругата на император *Август (Augustus)*, е официално приета от *Юлиевия род (gens Iulia)* след неговата смърт, получава званието *Августа (Augusta)* и започва да се именува *Юлия Августа (Julia Augusta)* (ibidem).

Император *Август (Augustus)* е и първият, който започва да използва титлата „*император*” като собствено име, давайки го именно в качеството му на преномен на осиновените от него *Тиберий (Tiberius)* и *Друз (Drusus)* (ibidem). След встъпването във власт на *Тиберий (Tiberius)* подобен тип употреба на наименованието на титлата като собствено име е колеблива (ibidem: 100).

Древните традиции престават да бъдат спазвани. Това е валидно най-вече за провинциите. От 2 в. от н. е. става модерно римският гражданин да притежава колкото се може повече имена. През 4–5 в. от н. е. преноменът и родовото име почти излизат от употреба (ibidem: 101).

Резултатът от тези действия е настъпването на пълно объркване в римската антропонимна система. Някои преномени излизат от употреба, като в един по-късен етап отново започват да се използват, но този път в качеството им на родови имена, напр. *Луций Сергий Каталина (Lucius Sergius Catalina)*, където антропонимът *Сергий (Sergius)* се прилага като родово име, а в миналото е употребяван като преномен. До допълнително объркване води и процедурата при именуване в

случай на осиновяване и преминаването на представител на един род в друг. Осиновеният запазва вече не само родовото си име, но също и бащиния или майчиния си когномен (Джонсън 1903, 1932).

Най-голям хаос настъпва след управлението на *Каракала* (*Caracalla*), когато всеки, без значение от неговия етнически произход, може да се нарича с всякакви имена — древни или новосъздадени. Нещо повече — може да ги сменя, когато пожелае, ако не ги харесва. Това води до изчезването на най-древните антропоними и именната система на римляните (Смит 1875: 801).

По-особен пласт от римската личноименна система представляват имената на императорите.

Произведенията на гръцките и римските историци са само част от източниците, които ни дават сведения за римските императори. Друга важна информация се съдържа в самите императорски титли. Те се появяват върху монети и в надписи и от тях може да се съди за хронологията на царуването. Могат също да ни помогнат при датирането на военни кампании и други исторически събития, като посочват императорската година на дадено събитие или почетна титла.

Основните елементи и значението на императорските титли са представени в следващите редове.

Типичната императорска титла — в случая на император *Траян* (*Traianus*) — има следната форма: *Imperator Caesar Divi Nervae Filii Nerva Traianus Optimus Augustus Germanicus Dacicus Parthicus, Pontifex Maximus, Tribuniciae potestatis XXI, Imperator XIII, Consul VI, Pater Patriae/ Император Цезар, син на император Траян Оптимус Август Германик Дацик Партик, понтифекс максимус (върховен жрец), двадесет и един пъти трибун, тринадесет пъти император, шест пъти консул, баща на родината.*

Редът на отделните елементи може да се променя при всеки император, а дори и в различните надписи за един и същ владетел.

Думата „*император*” (*Imperator*), с която започват повечето титли, означава военачалник. Това е традиционното почетно звание, давано на римския пълководец от неговите войници след победа. *Август* (*Augustus*) е първият, който го използва като постоянна част от името си, за да подчертае своята уникална и несравнима военна власт.

Цезар (*Caesar*) произхожда от фамилното име на *Гай Юлий Цезар* (*Gaius Iulius Caesar*), прието от *Август* (*Augustus*) при неговото оси-

новяване. След това е прехвърлено пак чрез осиновяване на *Тиберий* (*Tiberius*) и *Калигула* (*Caligula*), а следващите императори го приемат или при възкачването си на престола, или при обявяването им за наследници. Така семейното име, означаващо роднинска връзка с *Цезар* (*Caesar*), се превръща в белег на обществено положение. *Диоклециан* (*Diocletianus*) изхожда от съществуващата практика, когато създава тетрархия от двамата старши императори (Август) и двама младши императори (Цезари).

Формулата *Divi Nervae Filius* (син на обожествения *Нерва*) е използвана от неколцина императори, за да се изтъкне техният произход (понякога чрез осиновяване, друг път само чрез благочестиви твърдения) от предишен император, най-често техен близък предшественик, споменът за когото е особено уважаван. Това често съдържа и политически елементи: така например през 195 г. *Септимий Север* (*Septimius Severus*) възприема титлата „син на обожествения *Марк*“, за да обяви и укрепи претенциите си за власт, макар че изобщо не е бил (и не би могъл да бъде) осиновен от *Марк Аврелий* (*Marcus Aurelius*), починал 15 години по-рано.

Личното име в горния пример е *Nerva Traianus*, тоест *император Траян* (*Traianus*); *Optimus* (букв. „най-добър“) е допълнително почетно звание, характерно за този император, който е високоценен от Сената.

Титлата *Augustus* обикновено идва непосредствено след личното име. Тя е присъдена от сената на *Август* (*Augustus*) през 27 г. пр. н. е. като част от конституционните споразумения след победата му при Акций. Именно тя, а не *Imperator*, е римският еквивалент на употребяваната днес дума „император“ — *Август* (*Augustus*) е императорът на Рим, т. е. едноличният владетел, монархът.

След *Augustus* идват „победните титли“, свързани с конкретни военни успехи на императора или на неговите пълководци. Обичаят възниква по времето на *Домициан* (*Domitianus*), който приема титлата на *Germanicus* след войната в Германия през 83 г. Възприет е усърдно от следващи императори като *Диоклециан* (*Diocletianus*), който има в официалния си списък цели 17 победни титли, и *Галерий* (*Galerius*) — стигнал почти до 30.

Титлата *Pontifex Maximus*, тоест върховен жрец, е приета от *Август* (*Augustus*) през 13 г. пр. н. е. и бива приемана (заедно със самата

длъжност) от всички следващи императори при възкачването им на престола. Нейната употреба продължава дори при първите императори-християни и е изоставена едва от *Грациан (Gratianus)* през 383 г.

Tribuniciae potestatis се отнася до властта на трибун, която всеки император получава при своето възкачване и която се подновява всяка година — или на точната годишнина, или на 10 декември, какъвто е обичаят от времето на *Траян (Traianus)*. Властта на трибун осигурява на императора имунитет срещу съдебно преследване, правото да предлага закони и да налага вето върху закони, избори и действия на други магистрати. Тъй като се подновява всяка година, числото след тази титла в надпис или върху монета е свързано с конкретен период от 12 месеца. В горния пример император *Траян (Traianus)* е подновил властта си на трибун за двацет и първи път на 10 декември 116 г., т. е. осем месеца преди смъртта си.

Думата *Imperator* се появява за втори път към края на императорските титли, където е придружена от число. То се отнася до тържествените приветствия от армията по повод конкретни победи през управлението. Често е трудно да бъдат точно датирани. *Траян (Traianus)* е приветстван като *Imperator* общо 13 пъти (веднъж при възкачването си на престола, шест пъти по време на войните с даките и още шест пъти през войните с партите).

Consul (консул) е титлата на двамата върховни магистрати, избирани ежегодно в Римската република. По време на императорите те запазват известен престиж и някои официални длъжности, но нямат реална власт и службата често е давана от императорите като награда за техните поддръжници. Периодите, за които императорите решават лично да поемат консулството, силно се различават при отделните владетели. Повечето поемат службата в годината след възкачването си, но впоследствие някои не проявяват интерес към нея и се отказват, докато *Домициан (Domitianus)* е бил консул през 10 от своите 15 години като император. *Траян (Traianus)* става консул за пръв път през 91 г. още преди своето възкачване и още пет пъти след това.

Pater Patriae (букв. „баща на родината“) е важна почетна титла, дадена първоначално от сената на видния държавник *Цицерон (Cicero)* през 63 г. пр. н. е, а по-късно — на *Юлий Цезар (Julius Caesar)*. Носена е от *Август (Augustus)* и повечето следващи императори, а след царуването на *Пертинакс (Pertinax)* става традиционна при възкачване на

престола. Дотогава е присъждана едва след няколко години царуване и прекаралите кратко време на престола императори като *Галба (Galba)*, *Отон (Otho)* и *Вителлий (Vitellius)* изобщо не са я получили (Скар 2008: 13).

Представяме списък на триумфалните титли на римските императори: *Caligula* (37–41 г. от н. е.) *Germanicus* (придобрита по рождение); *Claudius* (41–54 г. от н. е.) *Germanicus* (придобрита по рождение), *Britannicus* (придобрита през 44 г. от н. е.); *Vitellius* (69 г. от н. е.) *Germanicus* (придобрита през 69 г. от н. е.); *Domitianus* (81–96 г. от н. е.) *Germanicus* (придобрита в края на 83 г. от н. е.); *Nerva* (96–98 г. от н. е.) *Germanicus* (придобрита през октомври 97 г. от н. е.); *Traianus* (98–117 г. от н. е.) *Germanicus* (придобрита през октомври 97 г. от н. е.), *Dacicus* (придобрита през 102 г. от н. е.), *Parthicus Optimus* (придобити през 114 г. от н. е.); *Marcus Aurelius* (161–180 г. от н. е.) *Armeniacus* (придобрита през 164 г. от н. е.), *Medicus* и *Parthicus Maximus* (придобити през 166 г. от н. е.), *Germanicus* (придобрита през 172 г. от н. е.), *Sarmaticus* (придобрита през 175 г. от н. е.); *Lucius Verus* (161–169 г. от н. е.) *Armeniacus* (придобрита през 164 г. от н. е.), *Parthicus Maximus* (придобрита през 165 г. от н. е.), *Medicus* (придобрита през 166 г. от н. е.); *Commodus* (177–192 г. от н. е.) *Germanicus* (придобрита на 15. октомври 172 г. от н. е.), *Sarmaticus* (придобрита през пролетта на 175 г. от н. е.), *Germanicus Maximus* (придобрита в средата на 182 г. от н. е.), *Britannicus* (придобрита в края на 184 г. от н. е.); *Septimius Severus* (193–211 г. от н. е.) *Arabicus* и *Adiabenicus* (придобити през 195 г. от н. е.), *Parthicus Maximus* (придобрита през 198 г. от н. е.), *Britannicus Maximus* (придобрита през 209 или 210 г. от н. е.); *Caracalla* (198–217 г. от н. е.) *Britannicus Maximus* (придобрита през 209 или 210 г. от н. е.), *Germanicus Maximus* (придобрита през 213 г. от н. е.); *Maximinus Thrax* (235–238 г. от н. е.) *Germanicus Maximus* (придобрита през 235 г. от н. е.); *Claudius II* (268–270 г. от н. е.) *Gothicus Maximus* (придобрита през 269 г. от н. е.); *Aurelianus* (270–275 г. от н. е.) *Germanicus Maximus* (придобрита през 270 и 271 г. от н. е.), *Gothicus Maximus* (придобрита през 271 г. от н. е.), *Parthicus Maximus* (придобрита през 273 г. от н. е.); *Tacitus* (275–276 г. от н. е.) *Gothicus Maximus* (придобрита през 276 г. от н. е.); *Probus* (276–282 г. от н. е.) *Gothicus* (придобрита през 277 г. от н. е.), *Gothicus Maximus*, *Germanicus Maximus* и *Persicus Maximus* (придобити през 279 г. от н. е.); *Diocletianus* (284–305 г. от н. е.) *Germanicus Maximus* (придобрита през 285, два пъти

през 287, 288, 293 и 301 г. от н. е.) и *Sarmaticus Maximus* (придобита през 285, 289, 294 и 300 г. от н. е.), *Persicus Maximus* (придобита през 295 и 298 г. от н. е.), *Britannicus Maximus* и *Carpicus Maximus* (придобити през 297 г. от н. е.), *Armenicus Maximus*, *Medicus Maximus* и *Adiabenicus Maximus* (придобити през 298 г. от н. е.); *Maximianus* (286–305 г. от н. е. и 306–308 г. от н. е.); *Galerius Maximianus* (305–311 г. от н. е.) *Britannicus Maximus* (придобита през 297 г. от н. е.) и *Carpicus Maximus* (придобита през 297 и шест пъти през 308 г. от н. е.), *Germanicus Maximus* и *Sarmaticus Maximus* (придобити през 285 г. от н. е.); *Constantinus I* (307–337 г. от н. е.) *Germanicus Maximus* (придобита през 307, 308, 314, 328 г. от н. е.), *Sarmaticus Maximus* (придобита през 323 и 334 г. от н. е.), *Gothicus Maximus* (придобита през 328 и 332 г. от н. е.), *Dacicus Maximus* (придобита през 336 г. от н. е.); *Constans* (337–350 г. от н. е.) *Sarmaticus* (титла, придобита два пъти, но не е ясна годината на триумфите му); *Iustinianus I* (527–565 г. от н. е.) *Alamannicus*, *Gothicus*, *Francicus*, *Anticus*, *Alanicus*, *Vandalicus* (придобити през 534 г. от н. е.) (RNC).

След смъртта си императорът получава титлата *divus* (букв. „божествен“). Императори, които са злоупотребили с властта си и поради тази причина са насилствено свалени от престола, биват лишени от обожествяване (Фьодорова 1982: 121).

Към императорските титли се добавят все повече компоненти. Следният пример е показателен: *Imp(erator) Caes(ar), divi M(arci) Antonini Pii Germ(anici), Sarm(atici) filius, divi Commodi frater, divi Antonini Pii nep(os), divi Hadriani pronep(os), divi Traiani Parthic(i) abnep(os), divi Nervae adnep(os), L(ucius) Septimius Severus Pius Pertinax Aug(ustus) Arabic(us), Adiab(enicus), Parthic(us) Max(imus), pont(ifex) max(imus), trib(unicia) pot(estate) IX, imp(erator) XI, co(n)s(ul) II, P(ater) P(atriciae), proco(n)s(ul), et imp(erator) Caes(ar), L(ucii) Septimii Severi Pii Pertinacis Aug(usti) Arabic(i), Adiab(enici), Parthic(i) Max(imi) fil(ius), divi M(arci) Antonini Pii Germ(anici), Sarm(atici) nep(os), divi Antonini Pii pronep(os), divi Hadriani abnep(os), divi Traiani Parthic(i) et divi Nervae adnep(os), M(arcus) Aurelius Antoninus Pius Felix Aug(ustus), trib(unicia) pot(estate) IV, proco(n)s(ul), arcus Caelemontanos, plurifarium vetustate conlapsos et corruptos, a solo sua pecunia restituerunt/ Император Цезар, син на божественя Марк Антонин Пий Германик, Сарматски, брат на божественя Комод, внук на божественя Атонин Пий, правнук на божественя Адриан, праправнук на божественя Траян Пертинакс, прапраправнук*

на божествения Нерва, Луций Септимий Север Пий Пертинакс Август Арабски, Адиабенски, Пертинакс Максимус, понтифекс максимум (върховен жрец), девет пъти народен трибун, единадесет пъти император, два пъти консул, баща на родината, проконсул, и император Цезар, син на Луций Септимий Север Пий Пертинакс Август Арабски, Адиабенски, Пертинакс Максимус, внук на божествения Марк Антонин Пий Германник, Сарматски, правнук на божествения Антонин Пий, праправнук на божествения Адриан, прапраправнук на божествения Траян Пертинакс и божествения Нерва, Марк Аврелий Антонин Пий Феликс Август, четири пъти народен трибун, проконсул, (които) възстановиха арката (водопровода) на хълма Целий, разрушена на много места от старост, възстанови по своя воля и със свои средства.

В надписа са описани титлите на император Септимий Север (Septimius Severus) и сина му Каракала (Caracalla) (Фьодорова 1982: 122–123).

Важно е да се подчертае, че римските имена не са показател за етнически произход на именуваните с тях, защото римски имена имат всички, които са със статут на римски гражданин.

През късната античност в римската антропонимна система започват да навлизат календарните имена, които се използват като кръшелни (Фелекан 2010: 73).

БИБЛИОГРАФИЯ

- Johnson, H. W. *The Private Life of the Romans*. Scott, Foresman and Company, 1903, 1932. (http://www.forumromanum.org/life/johnson_2.html (19.09.2011)).
- Подольская, Н. В. *Словарь русской ономастической терминологии*. Москва: „Наука“, 1988.
- Smith, W. *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London: John Murray, 1875, p. 800–803.
- Суперанская, А. В. *Общая теории имени собственного*. Москва: „Наука“, 1973.
- Felecan, O. *A Diachronic Excursion into the Anthroponymy of Eastern Romania*. “Philologia Jassyensia”, An. VI, Nr. 1 (11) 2010, pp. 57–80.
- Фьодорова, Е. В. *Императорите на Рим. Величие и упадък*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1997.
- <http://www.imena.org/latin.html> (18.05.2010) (= IM).
- <http://www.novaroma.org> (20.04.2011) (=NR).
- http://en.wikipedia.org/wiki/Roman_naming_conventions (15.08.2014) (=RNC).
- http://www.vroma.org/~bmcmanus/roman_names.html (21.11.2011) (=VR).

АНОТАЦІЯ

Вступ. Безсумнівним є той факт, що майже всі сучасні європейські країни колись були частиною Римської імперії, саме тому ще за часів стародавнього минулого постає питання щодо поширення їх культури й впливу на сусідні народи і народності в різних провінціях. Ці впливи можна бачити у різних сферах буття людини — навіть у сфері ономастики. Більшість латинських імен стали надзвичайно часто вживаними впродовж століть через те, що вони були канонізовані Церквою. Саме тому можна спостерігати велику популярність вживання імен святих і мучеників у часи виникнення християнства, так само як і значну кількість онімів, які утворюють пласт римської системи власних назв, що увійшли до інших прикордонних антропонімів. Однак процес запозичення залишає їх значення у більшості випадків незрозумілим навіть сьогодні.

Методологія. Основними методами, що були використані, є загальнонаукові методи синтезу й аналізу: метод описання ономастичних даних і метод порівняльного аналізу.

Очікуваними результатами вбачаємо аналіз розповсюдження спорідненості появи й етимології латинських антропонімів, які широко використовуються в сучасному європейському ономастиконі.

Ключові слова: латинський, римське чоловіче ім'я, прізвище, прізвисько.

Стаття надійшла 22 грудня 2022 р.